

Експериментално изучаване на психологическите особености на любознателността при учащите се от различни националности

*Елена Базаркина, Сергей Кудинов
Евгений Овчинников*, Мариана Няголова*

Съвременният етап на реформиране на системата на образованието се характеризира с внедряването на различни иновационни и развиващи технологии в учебно-възпитателния процес. Това, от една страна, води до изменение на характера на обучението, а от друга – до увеличаване на обема на информацията, която получават учащите се. При това, актуално става търсенето на пътища, спомагащи не само за ориентация в информационното пространство, но и за успешното възприемане и използване на информацията. Изразената познавателна активност на учениците, реализираща се чрез редица свойства на личността, придобива съществено значение. Едно от тези свойства се оказва любознателността, характеризираща активността на личността

* Сергей Иванович Кудинов – доктор на психологическите науки, професор по психология, гр. Толиати, Руска Федерация

Елена Владимировна Базаркина – доктор по психология, доцент в катедрата по теоретична и приложна психология, заместник-декан на Факултета по психология на Бийския педагогически държавен университет, гр. Бийск, Руска Федерация

Евгений Михайлович Овчинников – докторант по психология, научен сътрудник във Факултета по психология на Бийския педагогически държавен университет, гр. Бийск, Руска Федерация

в познавателната сфера и осигуряваща готовността и постоянството на стремежите за усвояване на новата информация.

Независимо от това, че проблемът за любознателността е бил предмет на специални изследвания, въпросът за неговото окончателно решаване остава открит. И до ден днешен, отсъства единен подход в разбирането на природата на тази психична особеност, няма единно мнение и при определянето на понятието «любознателност», а и на неговото място в структурата на познавателната активност.

И до сега малко изучен си остава проблемът, свързан с изследването на етнопсихологическите особености на проявите на любознателността. До неотдавна, в психологическата и педагогическата практика, недостатъчно се отчиташе влиянието на националните особености върху психичните прояви на учащите се. Целите на обучението, обаче, са свързани в голяма степен с усвояването на определени културни норми и ценности, като за различните култури, нации и народности те са своеобразни.

По такъв начин, обучението и възпитанието трябва да бъдат ориентирани към всяко дете като носител на културно-духовните ценности на своя народ. Без отчитане на националната специфика на народа и неговата национална култура не може да има обективна картина на възпитанието на човека. Ето защо е необходимо да се вземе под внимание значението на национално-психичните особености и тяхното влияние върху учебната и познавателната дейност, а също – върху проявата и развитието на основните свойства на личността, към които принадлежи и любознателността.

Основната цел на нашето изследване е разкриването на психичните особености на любознателността при учащите се от руската, алтайската, казахската и немската националности, населяващи територията на Алтайския край на Руската Федерация.

Изключително богатата на природни ресурси територия на Алтай векове наред е била рядко населена. Местното население са тюркоезични племена със събирателното название «алтайци», което идва от самоназванието «алтай-кижи» (човек от Алтай). В съвременна Русия, те наброяват общо 69 000 човека, като 59 000 от тях живеят в Алтай. Езикът на алтайците се отнася към тюркската група, а писмеността им е на основата на руската графика. Етногенезисът на алтайските племена се отнася към VI-VII век н. е., когато голяма част от племената тюю се разселват по горното поречие на р. Об и в предпланините на Кузнецки Алтай. След 8 в. н. е., алтайците започват да водят постепенно уседнал начин на живот. В антропологическо отношение, те са представители на монголоидната раса. За алтайците е характерно чувството за близост с природата – със «земята-вода» («йер-су»), разглеждането на самите себе си като неразделна част от заобикалящия ги свят.

Заселването на Алтай от представителите на руския етнос започва още през времената преди управлението на Петър I. Голямата част от руските заселници на Алтай са старообрядци – привържениците на «старата вяра», т. е. – противниците на църковната реформа от втората половина на XVII в. Заради жестокото им преследване в Централна Русия, те били принудени да потърсят спасение в планините на Алтай. Голяма част от старообрядческите селища е създадена през XVIII в., в Уймонската степ, по горното течение на р. Катун, в района на съвременните села Горни Уймон, Мулта, Тихонка, Гагарка, Гарбуново.

Казахското население живее предимно в Южен Алтай, в Кош-Агачския район, не далече от границата с Монголия и Китай. Тази етническа група е със сравнително не голям ареал на разселване и е относително малобройна. Историята на казахската диаспора в Южен Алтай датира от края на XIX век. Преселването е било предизвикано от намалелите пасбищни площи в монголските степи и по р. Иртиш. Понстоящем, в Кош-

Агачкия район живеят около 10 000 казахи. Техните традиционни селища се намират в Чуйската степ. За казахите е характерно високото ниво на национално самосъзнание, запазването на културните традиции и езиковата специфика. Те са целеустремени, дружелюбни, отнасящи се помежду си като едно голямо семейство (Боронин О. В., 2004, с. 41-44).

Немските преселници идват в Алтай от земите в поречието на р. Волга, където първоначално са били заселени от руската императрица Екатерина II. През 1865 г. им е било официално разрешено да се преселят в Алтай, в района на Кулдунската низина. Особено се увеличава потокът от мигранти след провеждането на стопинската поземлена реформа. Благодарение на трудолюбието си, на алтайските немци бързо им се удава да превърнат бедната местност на новата си родина в процъфтяващ район. През 1921 г., на немците, живеещи на територията на славгородския и Хабаровския райони им е разрешено да се обединят в Немски национален район. Самостоятелността на района просъществувала около десет години и е била ликвидирана от управлението на Сталин. Алтайските немци, както и алтайските старообрядци, са пострадали силно от репресиите през 30-те години на XX век. Много от тях са преминали през концентрационните лагери. През 1991 г., обаче, немският Национален район отново е възстановен. Понастоящем, в него живеят около 600 000 немци. Немското население на Алтай се занимава основно със селско стопанство. Семейният език е немски. Алтайските немци говорят и немски, и руски език с едва забележим акцент (Шайдуров В. Н., 2004, с. 45-53).

Що се отнася до град Бийск, в който е проведено настоящето изследване, то той е възникнал като военна крепост през 1709 г., а през 1782 г. му е присвоен статута на град (Гончаров Ю. М.р 2004 с. 81.100). Най-голям процент в етническо отношение се пада на руската националност – 91, 97%, следвана от немската – 3,05 %, казахите – 0,38% . Относително най-малък е броят на представителите на алтайската националност.

В статията е използван термина “националност” в съответствие със съществуващото в рускоезичната научна литература разбиране, че “националността е формално-бюрократическа характеристика на индивида, отразяваща неговата принадлежност към определен етнос” (Толковый словарь). В българската научна литература, по-често се използва “етническа група”, като по-детално се отчита спецификата на понятията “етнос”, “народ” и “нация”. В случая, обаче, бе отчетена преди всичко гледната точка на руските изследователи, защото става дума за представители на население, живеещо не просто в рамките на Руската Федерация, но в относително обособен в териториално и административно отношение район – Алтайския край.

В рускоезичната научна литература по психология, подробен анализ на изследването на проблема за любознателността е даден в докторската дисертация на С. И. Кудинов (1999). Авторът отбелязва, че сред многообразието от възгледи могат да се отделят няколко направления в изучаването на любознателността. Най-често тя се интерпретира като познавателна потребност и познавателен интерес (С. Л. Рубинщайн, В. А. Крутецкий, В. С. Юркевич, Н. Г. Морозова, Л. Н. Проколиенко, А. И. Котлярова, Н. Ф. Добринин, Н. Д. Зверев, Е. М. Гвоздирева, С. А. Соловейчик и др.). Някои изследователи разглеждат даденото свойство на личността в рамките на познавателната мотивация (Д. Е. Берлайн, В. Ю. Дорохова, А. Н. Сорокина, В. Л. Поплужний и др.). Редица автори го разбират като интелектуално чувство (П. И. Иванов, А. И. Аржанова, В. В. Давидов и др.); като черта на характера или като свойство на личността (Б. Г. Ананиев, А. Н. Низов, А. П. Петровский, Ф. Н. Гоноболин, В. А. Абраменко, Н. А. Погорелова и др.). Следващото направление е свързано с изучаването на любознателността като свойство на личността, от една страна, а от друга – като мотив и дейност (Н. Н. Рейнвалд, Г. И. Цукерман и др.). А. М. Матюшкин, А. И. Крупнов, С. И. Кудинов, Н. Т. Лобова, Н. И. Рейнвалд и др. разглеждат любозна-

телността като системно качество на личността и подчертават необходимостта от цялостен подход в нейното изследване.

Изучавайки теоретичните аспекти на понятието «любознателност», учените, в крайна сметка, не достигат до единно мнение относно природата, строежа и функциите на това явление. До неотдавна преобладаваше едностранчивият възглед, според който се разглеждаха някои отделни признаци и свойства на любознателността – мотивационни, когнитивни, резултативни. Такива пък признаци като регулаторни, емоционални и динамични оставаха неразгледани. Детайлното разглеждане, обаче, само на една от страните на любознателността, не може да разкрие нейното цялостно психично съдържание. Едва в последните десетилетия, под научното ръководство на професор А. П. Крупнов се провеждат изследвания на базовите свойства на личността от позициите на целостността, на системността.

В психологията и педагогиката, цялостният подход се прилага в рамките на системните изследвания (Ф. Ф. Королев, А. Т. Куракин, А. Н. Новикова, Т. А. Илина, Л. М. Панчешникова и др.), в които целостта е показател, признак на системата. За основа на цялостното изучаване на любознателността послужиха положенията за системния характер на личностните свойства (К. А. Абульханова, Л. А. И. Крупнов и др.).

Един цялостен функционален подход за изследване на свойствата на личността е разработен от А. И. Крупнов (1988; 1994). Съгласно този подход, всяко свойство на личността включва в себе си личностни и индивидуални характеристики, които са функционално свързани помежду си. Личностните характеристики съдържат мотивационни, когнитивни и продуктивни признаци, които са обусловени от социални фактори на развитие и зависят от заобикалящата социална среда. Като индивидуални се проявяват динамичните, емоционалните и регулативните признаци, обусловени до голяма степен от природните предпоставки на развитие, т. е. зависят от чертите на

темперамента и нервната система (Л. В. Жемчугова, В. Н. Пярдеин, А. И. Крупнов). По такъв начин, всяко личностно свойство, включително и любознателността, не е атомарно, а е сложно системно образувание, включващо в себе си инструментално-стиловия и мотивационно-смисловия аспекти.

В момента, този подход при изучаването на любознателността е реализиран от С.И. Кудинов (1994-1999), Т. А. Гусева (1998), Е. А. Богославска (2000), Л. В. Шубина (2004). В изследванията на С.И. Кудинов е изучена психологическата структура на любознателността. Показана е възрастовата специфика на проявата на това свойство в зависимост от пола. За първи път е предприет опит за изследване на неговите национално-етнически особености. Т. А. Гусева определя влиянието на стила на разбиране при проявата и реализацията на любознателността. Е. А. Богославска разглежда динамиката на развитие на посочените личностни качества в хода на специална програма. В работата на Л. В. Шубина е представена характеристиката на любознателността на учениците от началните класове с различно ниво на творческо мислене.

При изучаване на любознателността, учените отбелязват продуктивността и перспективността на цялостния функционален подход, който позволява да се разкрие ролята на отделните характеристики в структурата на любознателността и, заедно с това, да се определят «слабите» и «силните» признаци на свойството. Изследвайки функционалните връзки между отделните признаци и техните променливи, става възможно да се даде по-подробен анализ на любознателността с цел нейното развитие, а също така да се определят условията и факторите на това развитие. На тази основа ние бихме могли да говорим по-съдържателно за механизмите на проява и реализация на любознателността като едно от базовите свойства на личността.

Отбелязвайки, че определено влияние върху процеса на развитие на личността като цяло и върху нейните свойства в

частност, оказват две групи фактори, които традиционно са разделени на биологически (природните предпоставки на развитието) и социални (природната среда, социалната среда, възпитанието и обучението).

Привържениците на функционализма в психологията считат биологичните фактори за първоизточник на психичното развитие, придавайки важно значение на взаимодействието между организма и средата. Така, те разглеждат вродените особености и потребности като един от естествените източници на познавателната активност, които и определят цялата дейност на човека. Посочената гледна точка е намерила отражение в теориите за психологическия характер на интереса и любознателността у автори като У. Джеймс, Дж. Селли, Ст. Хол, Е. Торндайк, Ж. Годфроа и др. В руската психология, проблемът за развитието на любознателността дълго се разглежда преди всичко от позициите на общите методологически положения за социалността на даденото свойство. Учените допускат, че в поведението на човека няма нищо вродено и всяко негово действие е само продукт на външната стимулация (В. И. Добролюбов, А. И. Херцен, В. А. Сухомлинский, Н. Г. Морозова, К. М. Рамонова, З. Е. Тихоход, Н. Ц. Купарадзе и др.).

Теоретичният анализ на проблема за развитието на любознателността позволява да се направи извода, че условията и пътищата на развитие на посоченото свойство зависят както от природните, така и от социалните фактори. Казано с други думи, любознателността има своите вродени предпоставки, заедно с които за нейното формиране са необходими определени условия. Проявата на любознателността, обаче, не се ограничава само с посочените по-горе фактори. развитието на изучаваното личностно свойство зависи и от редица други обективни причини, такива като типологични, възрастови, полови и т. н. Да отбележим, че в процеса на обучението и възпитаването на любознателността, до сега практически не е отчитан национал-

но-психологическия фактор. Значителен принос в разрешаването на този проблем прави С. И. Кудинов (1999), в своята докторска дисертация, в която са формулирани основните насоки на изследванията в тази област, даден е разгърнат анализ на получените резултати и е очертана по-нататъшната перспектива на изследванията в това направление, макар и в работата да са засегнати представителите само на две националности.

В настоящата статия, ние се постаряхме да разгледаме проблема като разширим кръга на националната принадлежност на изпитуемите. Придържайки се към позициите на системния подход в изучаването на личностните свойства, пристъпихме към изследване на психологическите особености в проявата на любознателността при учащите се от четири различни националности.

Разглеждайки национално-психологическите аспекти на изучаването на личността и на нейните базови свойства, може да се отбележи, че учените обръщат по-голямо внимание на самите етнопсихологически феномени (манталитета на нацията, националния характер, националните чувства, предпочитанията, обичаите и традициите, националното самосъзнание, етническите установки и стереотипите). В по-малка степен, са засегнати въпросите, свързани непосредствено с тяхното влияние върху общия процес на развитие на личността и развитието на нейните личностни свойства. Съвременното състояние на методологическия подход в определението на предмета на етнопсихологията позволява да се говори за широтата на диапазона от възможни изследвания, който включва в себе си както общопсихологически, социални, така и културологични принципи на изследване. При това, разработката на методологическите проблеми в изучаването на етнопсихологическите явления продължава. Заедно с това, паралелно с теоретичните работи, в тази област активно се провеждат и емпирични изследвания.

В последно време се появяват все повече работи, провеждани в рамките на педагогическата психология. Много изсле-

дователи отбелязват необходимостта от внедряването на национално-регионално съдържание в системата на образованието. Системата на образованието «в голяма степен трябва да се основава на културологичния подход» (К. В. Шаповалов, 1997). «Националното училище трябва да се развива като училище на културния диалог, да възпитава учениците в дух на уважение към другите народи» (Р. М. Мансуров, 1998).

Редица работи са посветени на изследването на психичните особености на многонационалните колективи (И. И. Асланов, М. А. Мокаева, А. П. Оконешникова, Ф.Т. Джафаров и др.). И. И. Асланов (1968) отбелязва, че националната специфика влияе върху особеностите на колектива и върху вътрешноколективните отношения. Познаването на тези особености позволява да се определят формите и методите на работа в многонационалния колектив. В това отношение важно значение има изследването на А. П. Оконешникова (1989), насочено към изучаването на психичните особености и динамиката на междуетническото възприемане и разбиране между хората. Някои изследователи (Б. А. Душков, Н. А. Содоноков, А. Ю. Митбаев и др.) посочват необходимостта от отчитане на националната специфика на децата в процеса на тяхното обучение и възпитание. Според посочените автори, националната психология трябва да дава препоръки за разработката на най-ефективни методи на националното възпитание. Интерес представляват и работите, насочени към изучаването на особеностите на етническото самосъзнание и самооценка (Л. Д. Кузмицкайте, А. А. Иванова, Ш. Б. Алиева, В. Ю. Хотинец и др.). Изследването на Н. А. Луйко (1984) е посветено на изучаването на етнопсихологическото своеобразие на познавателната дейностна студентите. Национално-етническите аспекти на личностните свойства са изследвани от Фалах Расми Абдул Рахим Мохаммад (1997) и С. И. Кудинов (1999). Тези двама изследватели залагат основите на разкриване на различията в проявите на такива свойства, като отговорност и любознателност в зависимост от националната принадлежност.

Перспективността и недостатъчно подробното изучаване на посочения аспект, ни позволи да продължим изследването в тази област и в частност – да разгледаме въпросите, отнасящи се до национално-психологическите особености на любознателното поведение на учащите се от руската, алтайската, казахската, немската националности.

Проведеното от нас експериментално изследване позволи да се разкрият различията в проявите на любознателността при учащите се от различните националности.

Психологическата характеристика на любознателното поведение на руските ученици се определя от най-високите показатели на интерналност, стеничност, субективно-личностна продуктивност, ергичност и осведоменост. Постоянният стремеж към търсене на информация, желанието да научат нещо ново са свързани с осъзнаването от учащите се на важността на образованието в своя по-нататъшен живот, за което свидетелства доминиращата позиция на даденото качество в структурата на инструменталните ценности. Използвайки различни прийоми и начини за разширяване и попълване на знанията, децата активно регулират своето поведение, проявявайки заедно с това любознателността си по-последователно, стараяйки се да не отстъпват пред трудностите и да контролират своите действия. Това също потвърждава високия статус на категориите «твърда воля» и «самоконтрол» в общия списък на инструменталните ценности. Важна особеност е самостоятелността при получаването на информацията, увереността в това, че никакви външни обстоятелства не могат да им попречат да бъдат самостоятелни, което на свой ред се подкрепя от положителни емоции. На учащите е присъщо чувството за готовност за търсене на нещо ново. Те преживяват чувство на радостно очакване преди запознаването с интересни източници. Строят се да се отнасят с чувство за «хумор» към всички затруднения при търсенето на необходимите им сведения, поставяйки «жизнерадостта» на най-висшето стъ-

пало на инструменталните ценности. Те считат, че най-важното е все пак крайният резултат. При това, любознателното поведение при руските ученици в голяма степен се реализира в субективно-личностната сфера с цел повишаване на самоуважението и самооценката. Те разглеждат любознателността като условие за постигане на целите, като средство за утвърждаване на себе си в живота и и самореализацията на «Аз»-а.

Най-високите показатели при определяне на спецификата на любознателността на учащите се от алтайската националност са: интернална регулация, субективно-личностна и предметно-дейностна продуктивност, осмисленост и социоцентризъм. Самообладанието и контрола могат да се определят като особености на представителите на алтайската националност. Тъй като тези особености са главни атрибути на възпитанието, те имат своето място и при проявата на любознателността. Разширявайки постоянно своите знания, децата реализират любознателно поведение навсякъде и във всичко, стараяйки се да не отстъпват пред набелязаните цели и да изпълняват обещанията си. Затова в списъка на ценностите, «отговорността» и «твърдата воля» имат най-висок статус. Изразеният локус-контрол е свързан преди всичко с осъзнаването и разбирането на това свойство. Учащите се от алтайската националност имат ясни представи за любознателността, разбирайки я като постоянно привличане към нова информация, като изразеност на познавателния интерес. Субективно-личностната и предметно-дейностната продуктивност е тяхна отличителна особеност. Децата водят емоционално наситен живот, те се стремят да използват всички придобити знания за развитието на личностните си качества, а също в комуникативната сфера, считайки «активния деен живот» за една от важните терминални ценности. При алтайските учащи се, много често социоцентричните мотиви, свързани с намерението да се направи личен принос в общото дело, се оказват в основата на онази силата, която подтиква към

проява на любознателното поведение. На алтайците, изобщо, е присъщ социоцентризмът на постъпките. При тях, още от детството се възпитава отношение на уважение към другите, налагащо винаги да се помни за живеещите в съседство. Изразените социоцентрични подбуди спомагат за постоянното освояване на новия материал и се съпровождат с активност и прилив на сили при запознаването с най-различни нови факти.

Разглеждайки най-ярко изразените характеристики на любознателността на учениците от казахската националност, преди всичко е необходимо да се отбележи интерналността, осмислеността, предметно-дейностната и субективно-личностната продуктивност. В иерархията на показателите, доминираща позиция заемат регулативните характеристики, което говори за целенасочения характер на активната регулация на любознателното поведение при казахите. При проявата на даденото свойство, децата се ръководят от вътрешния локус-контрол, считайки че всеки човек може и трябва да бъде осведомен в различни области на знанието. Те се отнасят добросъвестно към търсенето и освояването на каквато и да е информация. Възпитавани още от детството със строги правила, децата са приучени да осъзнават личната отговорност за онова, в което участват, нареждайки дадената категория сред първите в общия списък на инструменталните ценности. Притежавайки такива качества като трудолюбие, умение бързо да овладяват походите начините за работа, съобразителност, изпълнителност, учениците реализират цялата получена информация в еднаква степен, както за личностния си ръст и развитие (укрепване на самоуважението, чувство на увереност в себе си и т. н.), така и в практическата дейност (разширяване на кръга на общуването, освояването на учебните дисциплини и т. н.). При казахските учащи се, осмислеността е изразена особеност на любознателността, т. е. – това е ясна представа за самото свойство. Оценявайки всички получавани факти от гледна точка на значението за собст-

вената им личност, те се стремят най-задълбочено да освояват предлаганата информация, да разберат логиката на явленията, да разкрият същността на изучаваните предмети, насочвайки към това цялата си активност. Поставяйки показателя «образованост» на първа позиция в иерархичната структура на инструменталните ценности, децата твърдят, че дадената категория отново придобива своето значение и може да им позволи за бъдеще да получат добра работа, която да им даде възможност да се самоутвърдят, да заемат достойно място в живота.

Любознателността на учащите се от немската националност се характеризира с изразените показатели: интерналност, осмисленост, егоцентризъм и субективно-личностна продуктивност. На учениците е присъщо високо ниво на активна регулация на даденото свойство, което се изразява в уменията да планират своите действия, да се стараят целенасочено и последователно да се приближават към набелязаната цел и да не нарушават звената на общия план на организацията на дейността. Децата се включват бързо в процеса на освояването на нужните данни, проявявайки присъщите за представителите на немската националност качества «организираност» и «постоянство». Вътрешният локус-контрол се подкрепя от точното разбиране на същността на даденото свойство. Учащите го разбират като постоянно влечение към новата информация, за по-голямата част от децата любознателността е една от формите на проява на активността. При тях, изразената егоцентрична мотивация е отличителна особеност на любознателността на поведението. Проявявайки даденото свойство, учащите се се безпокоят преди всичко от необходимостта за лично усъвършенстване. Вероятно, това е свързано с желанието на учащите се от немската националност да изпъкнат сред руските си връстници с помощта на получаваната информация, която те дълбоко осъзнават и осмислят. Извеждайки ценността «образованост» на една от първите позиции сред инструменталните ценности, учениците

подчертават значимостта на обучението за своя по-нататъшен живот. Те разбират, че само високото ниво на знанията ще им помогне да развият личната си перспектива, която за по-голямата част от учащите се е свързана с желанието и стремежа да се преселят в чужбина. Егоцентричните мотиви подкрепят субективно-личностната продуктивност. Ориентирайки се в дейността върху себе си, учениците са склонни към съперничество, към стремежа да дотигнат достойно положение в обществото, към желанието да бъдат по-информирани. Колкото по-често те прибъгват към любознателността, толкова повече им се иска да познават и да осмислят, а заедно с това да се самоутвърждават, придобивайки увереност в себе си, което също се оказва детерминираща терминална ценност.

В заключение ще отбележим, че особеностите на проява на любознателността при учащите се от различни националности са обусловени от специфичното съотношение и доминиране на отделните признаци в цялостната структура на даденото свойство.

Описанието на психологическата структура на любознателността на учащите се от руската, алтайската, казахската и немската националности, а също сравнителният анализ на факторната структура на посоченото личностно свойство, също посочват неговата национално-психологическа специфика. Особеностите на психологическата структура на любознателността при учениците от руската националност съставят, като цяло, взаимовръзката на инструментално-стиловите характеристики, осигуряващи различната насоченост и интензивността на проява на дадено свойство.

Автономността на динамичния компонент и изразените взаимовръзки на мотивационно-смисловите характеристики с емоционалните прояви са отличителна особеност на любезността на децата от алтайската националност. На децата е присъща известна инертност при проявата на любознателното по-

ведение, независимо от неговата добра осмисленост и широка сфера на реализацията на даденото свойство.

Структурата на любезността на учениците от казахската националност е определена от взаимовръзките на съдържателно-смысловия аспект, при това добрият когнитивен потенциал, значителната побудителна мотивация и широката сфера на реализацията на свойството се оказват силно изразени признаци.

Хармоничните взаимовръзки на всички признаци в цялостната структура на любознателността са станали особеност на психологическата структура на това свойство при учащите се от немската националност, което определя достатъчно добро ниво на формирането на любезността.

Сравнителният анализ на факторната структура на любознателността също нагледно показва различията, обусловени, преди всичко, от нееднаквото количество фактори в структурата на посоченото личностно свойство при учащите се от различни националности.

Структурата на любезността при учениците от руската и немската националности е представена от петфакторен модел, а при децата от алтайската и казахската националности – от четирифакторен. Разглеждайки съдържанието на факторите, може да отбележат редица особености.

При руските учаци се, в първия фактор са влезли променливите, обединяващи в себе си хармоничните характеристики на динамичния, емоционалния и регулативния компоненти, свидетелстващи за силата, устойчивостта на любознателните стремежи, за разнообразието на приемите и начините за реализация на свойството. При алтайските деца, даденият фактор се характеризира с активна регулация на любознателността на поведението, със самостоятелност на придобиването на знанията, със стремеж да се внесе принос в общото дело, а така също с реализацията на получената информация в предметно-комуникативната сфера. При казахските ученици, този фактор се характеризира от променливите на продук-

тивния компонент и егоцентричната насоченост на любознателността. При учащите се от немската националност, първият фактор, в сравнение с предходните извадки, е най-обемен, понеже той е съсредоточил в себе си показателите на егоцентризма, на предметно-комуникативната и субективно-личностната продуктивност (което е сходно с казахските ученици), а също и на осведомеността. Това говори за съществуването у децата на общи сведения за отделните функции на любознателността, за доминирането на подбуди от личностен характер и рационално използване на знанията в практиката.

Вторият фактор при руските ученици включва в себе си нехармонични характеристики в социален аспект, т. е. егоцентризъм, осведоменост и лична продуктивност. При алтайските учащи се в него влизат променливите на аергичността и екстерналната регулация. Неустойчивостта в проявите на любознателността, отсъствието на интерес към каквито и да е факти, са свързани при тях с ниското ниво на локус-контрола и с голямата податливост на външните обстоятелства. По съдържанието си, променливите влизащи във втория фактор, при казахските ученици, може да се нарече «биполярен», понеже на единия му полюс е съсредоточена характеристиката на стеничност, влизаща с положителен знак, а на другия -- астеничността с отрицателен знак. При учащите се от немската националност, даденият фактор включва в себе си астеничността и социоцентризма с отрицателен знак, което се характеризира с ниско ниво на подбудите, свързано с желанието да се помогне на другите, и с негативно емоционалното настроение в процеса на получаване на знания.

В третия фактор, при руските ученици, влизат хармоничните показатели на мотивационния и когнитивния компоненти, където социоцентризмът корелира отрицателно с признака «осмисленост». При алтайските учащи се, даденият фактор е представен от променливите на когнитивния компонент, чиито качествени особености са достатъчно дълбоките знания за любознателността като личностно свойство. При децата от казахс-

ката и немската националности, този фактор съдържа идентични характеристики – интерналност и осмисленост, свидетелстващи за активната регулация на любознателното поведение и за наличието на знания за значимите признаци на това свойство.

Четвъртият фактор, при учениците от руската и казахската националности, е концентрирал в себе си променливите «азергичност» и «екстерналност», което го прави сходен с втория фактор при алтайците. При руснаците, обаче, посочените показатели са влезли в дадения фактор с положителни значения, а при казахите – с отрицателни. При алтайските ученици, този фактор е представен само с променливата «эргичност»: постоянството на стремежите и влечението към търсене и освояване на новата информация се съчетават с използването на разнообразни прийоми и начини при реализацията на любознателното поведение. При учащите се от немската националност, в четвъртия фактор влиза показателят «екстерналност», говорещ за слаб локус-контрол (спонтанност на действията, отсъствие на планомерност и целенасоченост в процеса на освояване на знанията и т. н.)

Петият фактор, както вече бе отбелязано по-горе, е представен само при учащите се от руската и немската националности. При руските деца, в него влиза характеристиката на проедметно-комуникативната продуктивност, свидетелстваща за реализацията на любознателното поведение в предметната сфера. При учащите се от немската националност, този фактор е представен от хармоничните признаци «эргичност» и «стеничност», т. е. силата и постоянството на стремежите към любознателно поведение се съотнасят с позитивните преживявания (радост, гордост и т.н.).

Следователно, сравнителният анализ на факторната структура на любознателността при учащите се от различните националности убедително свидетелствува за ролята на националният фактор в проявлението и реализацията на любознателността като систематично качество на личността. Отбелязаните (количествени и качествени) структурни различия в значи-

телна степен определят национално-психологическата специфика на любознателността като цялото образование при децата от руската, алтайската, казахската и немската националности.

Литература

1. **Богославская, Е. А.** Диагностика и развитие любознательности старшеклассников в ходе тренинга: Автореферат дис...канд. псих. наук. – М., 2000. – 20 с.

2. **Боронин, О. В.** Из истории взаимоотношений алтайцев и казахов в XIX — начале XX вв.: истоки современного восприятия казахов алтайцами // Научные чтения памяти Ю.С. Булыгина: Сборник научных трудов / Под ред. Ю.М. Гончарова. Барнаул: 2004.

3. **Гончаров, Ю. М.** Население города Бийска во второй половине XIX — начале XX в. // Научные чтения памяти Ю.С. Булыгина: Сборник научных трудов / Под ред. Ю.М. Гончарова. Барнаул: 2004.

4. **Гумилев, Л. Н.** Алтайская ветвь тюркок-тугю, Советская археология. – 1959. – N 1. – С. 105-114.

5. **Гусева, Т. А.** Влияние стиля понимания на особенности проявления любознательности личности: Автореферат дис...канд. псих. наук. – Новосибирск, 1998. – 21 с.

6. **Дашдамиров, А. Ф.** К методологии исследования национально-психологических проблем // Советская этнография. – 1983. – №2. – С. 62-64.

7. **Крупнов, А. И.** Психологические проблемы целостного анализа личности и ее базовых свойств // Психолого-педагогические проблемы формирования личности в учебной деятельности. – М.: УДН, 1988. – С. 28-39.

8. **Крупнов, А. И.** Целостно-функциональный подход к изучению свойств личности // Системные исследования свойств личности. – М.: УДН, 1994. – С.9-23.

9. Крупинов, А. И., И. А. Пономарева. Целостный подход к изучению психологических проявлений настойчивости. – М., 1994. – Депон. в НИИВО 04. 06. 93. – № 142-93. – 8 с.

10. Кудинов, С. И. Методологические проблемы этнопсихологии // Психология образования: Материалы межвузовской научно-практической конференции 26 февраля 1999 г. – Бийск: НИЦ БиГПИ, 1999. – С.15-30.

11. Кудинов, С. И. Половозрастные и национально-этнические аспекты любознательности: Автореферат дис...д-ра псих. наук. – Новосибирск, 1999 – 46 с.

12. Кудинов, С. И., Е. В. Базаркина, Е. М. Овчинников. Особенности ценностных ориентаций русских и кумандинских подростков, сб. Сибирская психология сегодня.

13. Кудинов, С. И., Е. В. Базаркина. Национально-психологические особенности факторной структуры любознательности// Педагог 9. С 89-93.

14. Няголова, М. Религия. Психология. Социални представи., сб. Православната църква – духовен водач на българите от Чепинския край, под. ред. на З. Кюркчиева, Велинград, 1996.

15. Овчинников, Е. М. Мотивацията на студентите-психолози при избора на професия, сп. Образование, София, к. 5, 2002.

16. Романова, О. Л. Развитие этнической идентичности у детей и подростков: Дис...канд. псих. наук. – М., 1994. – 170 с.

17. Толковый словарь: Народ, национальность, нация.

18. Шайдуров, В. Н. Источники по немецкой колонизации Алтая конца XIX – начала XX вв. // Научные чтения памяти Ю. С. Булыгина: Сборник научных трудов / Под ред. Ю. М. Гончарова. Барнаул: 2004.

19. Reber A., E. Reber. The Penguin Dictionary of Psychology, Penguin book, 2001